

platky přijal a po případě i další kroky ku zabezpečení svých práv a dobytí pohledávky předsevzal (§ 39 cit. z.).

V. Eskompt.

Varanty lze jakožto papíry směnkám podobné na řád znějící eskomptovati. Rakousko-uherská banka byla zákonem ze dne 12. června 1890 č. 112 ř. z. zmocněna k eskomptu skladních listů a varantů vydaných veřejnými skladišti, pokud tyto znějí na rakouskou měnu, opatřeny jsou podpisy nejméně dvou závazných osob, jichž solvence (způsobilost ku placení) jest známa a splatny jsou nejdéle ve 3 měsících v Rakousko-Uhersku. Bližší podmínky eskomptu stanoví generální rada bankovní (§ 1 zák. ze dne 12. června 1890 č. 112 ř. z.).

VI. Poplatky.

Skladní list, jakož i každá indosace podléhá bez rozdílu ceny zboží pevnému kolkovnímu poplatku 5 krejcarů, kterýžto poplatek zapravuje se dle ustanovení § 3 min. nař. ze dne 28. března 1854 č. 70 ř. z. Za zapravení poplatků ručí rukou společnou a nerozdílnou skladatelé zboží, osoby indosaci podepsavší, majitel skladního listu a podnik veřejného skladiště. Nebylo-li poplatkové povinnosti zadost učiněno, vyměří se trest vedle ustanovení §§ 20—22 zák. ze dne 8. března 1876 č. 26 ř. z. s tou modifikací, že zvýšený poplatek obnáší 50násobný obnos poplatku, který nebyl buď vůbec zapraven, aneb byl zapraven pozdě, aneb při jehož zapravení nebylo dbáno předpisů o tom vydaných. Varanty samostatně indosované podléhají týmž poplatkům jako směnky a platí tudíž ohledně jich ustanovení §§ 2—12, 20—26 zák. ze dne 8. března 1876 č. 26 ř. z. (§ 40 zák. ze dne 28. dubna 1889 č. 64 ř. z.).

Listy zástavní.

I. Pojem a význam.

Poskytování úvěru proti zástavě nemovitostí poskytuje sice při náležitě opatrnosti výhodu značné jistoty, spojeno však s ním jest zlo, že přes všechnu pozornost, nezaplatí-li dlužník dobrovolně, jen se značnou ztrátou času a výloh je zpeněžení lze, ať již děje se to prodejem osobám třetím či cestou exekuce. Praktická potřeba vyžadovala toho, aby nalezen byl způsob, jakým by snadného zpeněžení prodejem bylo lze docílit; k tomu přidružil se ještě další požadavek, totiž přiměřená úprava splacení zápůjček. Za tím účelem zřízeny byly hypoteční ústavy úvěrní; tyto jsou buď podnikem k zisku směřujícím (zejména akciovým), jenž z pravidla také jiné obchody provozuje, nebo ústavem čistě všeužitečným, jako jsou zemské hypoteční banky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, v Haliči, v Rakouských Horních a Dolních, Bukovině a Přímoří. Dlužník hypotekární vydá vkladný dlužný úpis, jenž žádných zvláštních náležitostí nevyžaduje; listina pak, kterou ústav tomu, jenž úvěr poskytuje, vydává, sluje »zástavní list«, — výraz, jenž však jest pouhým názvem, — jelikož — nehledíc k formě listinné ostatně ne nutné — neopatřuje nabyvateli práva zástavního.

II. Vydávání listů zástavních.

Emisi zástavních listů provádí ústav zhusta tím způsobem, že je vypůjčitel odevzdá jako valutu v ceně bursovní, načež tento je za hotové zcizí nebo cestou ještě kratší přímo jich užije k zaplacení závazků nebo nabytí práv, zejména snad na girový účet odevzdá je svému bankéři, jímž také sám úvěrní ústav býti může. Zástavní listy jsou obyčejně papírem majiteli svědčícím, mohou býti vinkulovány a opět devinkulovány, vydávají

se také ostatně jako rektapapíry, a mohly by je ústavy k zisku směřující s účinkem také jako papíry na řad vydání (čl. 272 č. 2 a 301 obch. z.). Zástavní list jest dále zhusta parciálním dlužním úpisem a spadá pak pod ustanovení zákonů ze dne 24. dubna 1874 č. 49 ř. z. a ze dne 5. prosince 1877 č. 111 ř. z.

III. Splatnost.

Splatnost zástavních listů jest skoro bezvýjimečně stanovena nepřímou — jako u obligací prioritních — totiž způsobem tím, že u každého jednotlivého listu jest učiněna závislou na jeho vylosování; v tomto směru vyskytují se v textu zástavních listů různé varianty: buď má se slosování státi během určité lhůty, po kterou má ústav úplnou volnost, nebo jest stanoven slosovací plán, ústavu však jest vyhrazeno právo předsevzítí slosování čtenější; rovněž vyskytá se často slosovací plán bez této výhrady a v textu poznámka, že vyplacení se provede v jisté lhůtě »dle připojeného plánu slosovacího«, čímž se tudíž právo k čtenějšímu slosování ústavu odnímá (ostatně stal se také již pokus o rušení této výhrady s odvoláním se na čl. 334 obch. z.). Vyplacení děje se pravidelně dle textu zástavních listů několik měsíců po slosování, jež má se státi ve statutární formě a jehož výsledek (vylosované serie a čísla) tímž způsobem se musí vyhlásiti. Zástavní listy splácí se v ceně nominální; druhy však též losem se ustanovuje, které individuální papíry většími obnosy, prémii, výhrami se vyplatí (losy zástavních listů, zástavní listy prémiové). Pro všechny tyto poměry právní jest rozhodným text zástavního listu a připojený plán slosovací.

IV. Další základ tvoří stanovy ústavů, a to nejen ústavů zemských, jimiž v první řadě upravuje se styk s oběma stranami (majiteli zástavních listů a hypotekárními dlužníky) a teprve v druhé řadě organizaci ústavu, tedy především prohlášení k obecenstvu představují, nýbrž i stanovy společností akciových, jež obsahují hlavně smlouvu společenskou, zároveň však mají právní význam i pro osoby třetí, zejména pro typické kontrahenty ústavu. Ovšem nemohou — vyjímajíc články stanov říšským zákonem prohlášené, jimiž se poskytují jednotlivým ústavům jisté výhody zejména ve příčině exekuce, pro budoucnost novým exekučním řádem (čl. IV. úv. z. k ex. ř.) ovšem značně omezené — klausule statutární, jimiž by zákonná a smluvní práva kontrahujících stran měla býti ohrožena, oproti nim míti právních účinků (se dvěma výjimkami: 1. jest-li by se strana stanovám vůbec podrobila, k čemuž ovšem nestačí prostě samo nabytí dlužního úpisu ústavu a 2. pokud se jedná o zevnější zastoupení ústavu, zejména též, pokud jde o společenské vyhlášky a časopisy k tomu ustanovené); jinak však má se to s ustanoveními stanov, jimiž společnosti povinnosti proti osobám třetím se ukládají. Při udílení koncese společnosti akciové vykonává stát jakousi policii úvěrní, požaduje totiž pojetí jistých v tom směru potřebných ustanovení ve prospěch obecenstva do stanov ku schválení předložených a pečuje — aspoň zásadně — o jich zachovávání zeměpanskými komisary. V tom směru lze uvést asi následující: Ve stanovách rakouských společností železničních objevuje se téměř stereotypně ustanovení, že výnosu po zapravení výloh provozovacích a j. ze zisku zbývajícího má se »především« užití ku zaplacení úroků a uhrazovací kvoty prioritních obligací; stanovy železničních společností akciových a zejména tento předpis tvořily až do r. 1874 v Rakousku jediné, ovšem jen od případu k případu účinkující pravidlo pro institut prioritních obligací.

Podobně obsahují stanovy jednotlivých ústavů zástavní listy vydávajících řadu ustanovení, jimiž majitelům zástavních listů práva značné ceny praktické se poskytují a jimiž teprve od obyčejných dlužných úpisů se zásadně rozeznávají. Především stanoví se jimi jisté meze in quanto (z pravidla polovice, při lesích a pod. třetina ceny odhadní) a in quali (zhusta: vyloučení ze zápůjček hor, lomů, rovněž divadel). Dále ukládají stanovy a jedině tyto ústavům těm povinnost pečovatí o to, by zástavní listy byly »kryty« t. j. aby úhrnná suma toho času vydaných listů zástavních (jež mnohdy také na jisté multiplum akciového kapitálu bývá omezena) nepřevyšovala úhrnný obnos hypotekárních pohledávek ústavu téhož času náležejících; často však dovoluje se ústavu též anticipando vydati zástavní listy až do určitého nominálního obnosu, jež mají teprve později hypotekárního pojištění dojíti; v mezičase musí však dle stanov obnos rovnající se nominální ceně těchto předem v oběh daných listů zástavních odděleně a pod jistými kautelami býti uložen se speciálním určením ku krytí těchto zástavních listů a to v cenných papírech stanovami blíže ustanovených (v papírech pupillární jistoty poskytujících, nebo v těch, jež »reálně« jsou pojištěny). Mnohdy zřízen jest též garanční fond. Nad zachováváním těchto ustanovení má bdíti při zemských hypotečních ústavech pozemkový kuratorium, při akciových úvěrních ústavech zeměpanský komisař; při ústavech posléze jmenovaných vyskytuje se často funkce censorů, jež sice volí akcionáři beze všeho vlivu majitelů listů zástavních, kteří však mají rovněž pečovatí o zachovávání ustanovení ve prospěch a k ochraně majitelů listů zástavních ve stanovy pojatých, pročež k tomuto (zpravidla bezplatnému, tedy čestnému) úřadu se povolávají jen osobnosti notoricky hodnověrné. Ovšem nelze souhlasiti s tím, že v praxi nezřídka censoři postupují na uprázdněná místa správních radů, jež často bývají velmi výnosná; censor pak vzhledem k tomu ovšem bude často méně pečlivým o zájmy majitelů listů zástavních a za to tím »konciliantnějším« oproti správě ústavu. Stanovy ohledně krytí zástavních listů neměly by však na vedeném omezení přestati; jen jednotlivé stanovy předpisují, že nejsou-li následkem zaplacení hypotekárních dluhů zástavní listy úplně kryty, ústav má o to pečovatí, aby za týž obnos, jaký byl splacen, zástavních listů bylo skoupeno, nebo aby jinak s náležitou reální jistotou týž obnos byl clokován; lhůta k tomu však není nikde stanovena. Pokud se ústav v takovém případě rozhodne pro koupi papírů, má volbu mezi koupí na veřejném trhu (je-li tu disagio) a vylosováním (v případě opačném); přirozeně jest toto právo volby omezeno, pokud jest ústav vázán ohledně minimalního po případě maximalního čísla vylosovacího na jistý plán umořovací; obíhají-li zástavní listy různých emisí, má ústav také v tom směru volbu, aniž by byl vázán tím, aby zvláštní emise zvláštním hypotekárním jednáním byla kryta; neboť toto výhradně kvantitativní krytí tvořilo jen čistě historickou souvislost mezi dotyčnou emisí zástavních listů a mezi dotyčným jednáním hypotekárním (tak tomu jest ku příkl. t. zv. zástavních listů státních statků vydaných všeobecným rakouským úvěrním ústavem pozemkovým, které byly kryty zápůjčkou rakouskému státu na jeho statky poskytnutou); jinak ovšem, jestliže by a pokud by ústav »pro jisté kategorie zástavních listů zvláštní jistoty« zřídil (srv. ku př. čl. 85 stanov rakouské ústř. úvěrní pozemkové banky). Stanovy různých ústavů obsahují dále ustanovení, jímž mělo dotčené čistě kvantitativní »krytí« zástavních listů nabýti povahy věcného privilegia

exigendi; teprve v roce 1874 bylo uznáno, že takovýmito statutárnímⁱ ustanoveními nelze založiti v konkursu přední právo majitelů zástavních listů na uspokojení z hypotekárních pohledávek ústavu náležejících jako ze zvláštní podstaty, že jimi nelze poškoditi mimokonkursní exekuční práva jiných věřitelů ústavu na tyto objekty, ano že jimi ani ústavu nelze zabrániti, aby tohoto toliko obligačního, nikoli věcného věnování hypotekárních pohledávek k přednímu pojištění zástavních listů i přes odpor censora a vládního komisaře, prostě dbáno nebylo, jelikož knihovní soudce v nedostatku zápisu práva podzástavního nebo jinakého zápisu analogického by musel hleděti toliko k listinám výmazným a odstupným správou ústavu dle obchodního rejstříku vyhotoveným a náležitě ověřeným a po případě by patrně k tomu musel spolupůsobiti, aby ústav své věřitele listů zástavních »krytí« zbavil.

V. Tomuto zlu odpomohl způsobem velice šťastným zákon ze dne 24. dubna 1874 č. 48 ř. z., jenž obsahuje následující předpisy: Ústav, který pod státním dozorem vydává zástavní listy, může nakládati s majetkovými objekty, jež dle statut mají sloužiti k přednímu krytí listů zástavních, toliko se souhlasem komisaře vládního. Tento pak smí svolení svoje jen tenkrát uděliti, jestliže nabyl přesvědčení, že se tím statutární krytí zástavních listů nepoškodí. Knihovní zápis lze na základě listiny ústavu k opatření takovému směřující vykonati jen tehda, je-li tato vládním komisařem spolupodepsána. Majitelé zástavních listů mají právo na přední uspokojení z jmenovaných objektů majetkových, tak že věřitelé ústavu, jichž pohledávky se nezakládají na listech zástavních mohou vésti exekuci toliko bez porušení tohoto práva. Veškeré tyto objekty majetkové tvoří v případě konkursu ústavu zvláštní podstatu, z níž věřitelé, jichž nároky plynou z listů zástavních, dojdou zaplacení před ostatními konkursními věřiteli. Vede-li se exekuce na majetkový objekt ústavu, který jest oprávněn vydávati pod státním dozorem zástavní listy, má soud exekuci povolující z úřední povinnosti zpraviti o tom vládního komisaře, jemuž opět náleží, má-li objekt tento sloužiti k úhradě majitelů zástavních listů, o tom soud uvědomiti. Na základě tohoto sdělení má soud povolenou exekuci dle § 2 odst. 1 cit. zák. obmeziti. Nad to má vládní komisař, domnívá-li se, že práva majitelů zástavních listů jsou ohrožena, u příslušného soudu postarati se, by k jich zastoupení tento zřídil společného opatrovníka. V případě konkursu jmenuje takového opatrovníka konkursní soud z úřední povinnosti. Rovněž může za zřízení takového společného kuratora žádati ten, jehož práva tím, že majitelům zástavních listů se nedostává zastoupení, by byla ohrožena. Ohledně těchto opatrovníků platí též pravidla jako ohledně společných opatrovníků k zastoupení majitelů parciálních dlužních úpisů majiteli svědčících nebo rubopisem převoditelných. Ústav, jemuž uděluje se státní povolení k vydávání zástavních listů teprve za působnosti tohoto zákona, má majetkové objekty určené ku přednímu krytí zástavních listů zříditi jako kauci k uspokojení nároků ze zástavních listů, ve stanovách to uvést, a na základě prohlášení ústavu má se pak totéž v pozemkových knihách zapsati. K úplnému nebo částečnému výmazu tohoto kaučního závazku stačí pak úřední potvrzení vládního komisaře, že dotyčný objekt majetkový zcela nebo z části tohoto závazku byl zbaven. O tomto zápisu jakož i výmazu dlužno vládního komisaře zpraviti, zříditi však společného opatrovníka k účelu tomuto třeba není. Listiny, na jichž základě má zápis

nebo výmaz kaučního závazku býti proveden a vykonané zápisy knihovní jsou kolků a poplatků prosty. Slouží-li za kauci dle předpisu stanov hotové peníze nebo cenné papíry, musí býti odděleně od ostatního jmění ústavu za účastenství vládního komisaře uschovány. Ku zřízení kauce lze užití jen takových cenných papírů, v nichž jmění zákonných chráněnců ukládáno býti může. Pro ústavy zemské, jež vydávají zástavní listy a za jichž závazky země ručí, platí zákon tento s tou úchytkou, že funkce vládního komisaře obstarává tu zemský výbor resp. komisař jím jmenovaný.

VII. Z rozhodnutí nejvyššího soudu ohledně zástavních listů vydaných plynou následující důležité zásady:

1. Kurátor majitelů zástavních listů jest oprávněn v případě konkursu ústavu súčastniti se jménem veškerých majitelů listů zástavních volby správce podstaty (rozh. ze dne 10. března 1885 č. 2079, časop. »Ger. Zeit.« č. 29 z r. 1885, sb. »Gl. U.« č. 10.469).

2. Funkce komisaře vládního trvají, i když opatrovník zřízen byl (rozh. ze dne 13. května 1885 č. 5411, časop. »Ger. Halle«, 1885, str. 235, sb. »Gl.-U.« č. 10.572).

3. Jednotlivý majitel zástavního listu nemůže práv, jež jedině z držení zástavního listu plynou, samostatně ku platnosti přivésti (rozh. ze dne 13. května 1885 č. 5485, časop. »Ger. Halle«, 1885 str. 226, sb. »Gl. U.« 10574).

4. V konkursu ústavu takového přísluší opatrovníku majitelů zástavních listů vliv na správu a zpeněžení jen těch majetkových objektů, jež dle stanov určeny jsou ku přednímu uhrazení listů zástavních (rozh. ze dne 16. července 1885 č. 8390 časop. »Jur. Bl.« č. 34 z r. 1885, sb. »Gl. U.« č. 10642).

5. Kurátor jako zástupce majitelů zástavních listů má jen ta práva, která těmto jako věřitelům ústavu příslušejí; správa majetku nepřisluší tudíž jemu, nýbrž správci konkursní podstaty (rozh. ze dne 13. října 1885 č. 12104 časop. »Ger. Zeit.« č. 7 z r. 1886, sb. »Gl. U.« č. 10745).

6. Právo na zachování slosovacího plánu při zástavních listech majiteli svěřenců jest všem majitelům zástavních listů společné a může býti ku platnosti přivedeno toliko společným kurátorem (rozh. ze dne 15. října 1889 č. 11050. Roz. pod č. 1—5 uvedená týkala se konkursem skončivší české úvěrní společnosti pozemkové.).

VII. Některé akciové ústavy poskytují zápůjčky také obcím, okresům atd. bez hypoteky, avšak proti zajištění zúrokování a splacení »přirážkami«, a vydávají až do výše těchto zápůjček — též předem za podobných omezení a kautel, jak shora naznačeno — listy, které v nedostatku jiného případnějšího označení nazývají se »úpisý dlužními«. Ohledně nich platí přirozeně vše, co bylo řečeno o listech zástavních s tím rozdílem, že zástavního práva tu vůbec není a že všeobecně závazná právní norma ohledně těchto »dlužních úpisů« dle analogie zákona o listech zástavních vydána nebyla, takže majitelé takových listů nepožívají ani v konkursu ani mimo konkurs přednosti před obyčejnými chirografárními věřiteli ústavu, zejména ne přednosti ohledně pohledávek ústavů proti obcím, okresům a p., kteréžto pohledávky spíše v obecnou podstatu konkursní spadají a mimo konkurs každému k exekuci oprávněnému věřiteli přístupny jsou; také může ústav pohledávky tyto vybrati nebo postoupiti a tím majitele dlužních úpisů jejich »krýti« — prostě zbaviti; ústav ovšem nemá nekryté dlužní úpisý

ponechati v oběhu, a, stane-li se tak, má si počínati tak, jak naznačeno bylo ve příčině listů zástavních; rovněž má komisař a po případě sbor censorů nad nimi bděti; avšak platnost nebo účinnost aktů ústavem v tom směru podniknutých není na svolení jich závislou. Věcí zákonodárce bude tomuto papíru obchodem vytvořenému ochranu právní opatřiti, která — ovšem neprávem — v životě již nyní se jemu připisuje.

Literatura: Články Dra. Pavlíčka v časop. »Jur. Bl.« č. 1—4 z r. 1891, a Dra. Pavlíčka »das österr. Pfandbriefrecht«, Vídeň, 1895.

Litkup.

I. Pojem.

Litkupem rozumí se obnos při uzavírání smlouvy ujednaný, který jedna strana druhé zaplatiti má v tom případě, kdyby od splnění smlouvy upustila (§ 909 o. o. z.). Litkup uvádí se vedle závdavku (§ 908 o. o. z.) a pokuty konvenční (§ 1336 o. o. z.) jako prostředek k utvrzení smluv. V pravdě nelze však při litkupu mluvit o utvrzení, nýbrž spíše o oslabení smlouvy. Máť dlužník tu právo, na místě, aby plnil, co dle smlouvy plniti má, zapraviti litkup a tím závazku hlavního se zhostiti. Alternativa facultas dlužníkovi příslušící nevztahuje se tudíž na závazek (obligaci), nýbrž na splnění tohoto (solutio).

II. Rozdíl mezi litkupem a závdavkem.

Litkup liší se od závdavku

1. tím, že závdavek dle § 908 o. o. z. již při uzavírání smlouvy dáti dlužno, kdežto při litkupu strana pouze slíbí, že v případě, že by smlouvu nesplnila, tento zaplatí (§ 909 o. o. z.).

2. Závdavek dává se na znamení, že smlouva jest hotova, a za účelem pojištění splnění jejího, litkup naproti tomu má povahu pouhého nároku na náhradu za nesplnění smlouvy.

3. Závdavek podržeti může pouze strana bezvinná, kdežto litkup žádati lze na kterékoli straně od smlouvy upustivší, bez ohledu na to, upustí-li od smlouvy vinou svou nebo vinou strany druhé nebo je-li vina na obou stranách.

III. Náležitosti zákonné.

1. Litkup žádati lze jen tehdá, je-li uzavřená smlouva platnou a právně účinnou (roz. nej. s. dv. ze dne 8. července 1862 č. 4187, sb. »Hye« č. 1539). Smlouva mající za předmět plnění nedovolené, jest neplatná a, byl-li litkup slíben, jest slib ten rovněž bezúčinný.

2. Stane-li se splnění smlouvy teprve po uzavření její nemožným, pomijí povinnost litkup zapraviti, neboť § 909 o. o. z. výslovně ustanovuje, že jen ten jest povinen litkup zaplatiti, kdo od smlouvy před splněním její upustí; stane-li se splnění smlouvy později nemožným, nelze vůbec o dobrovolném upuštění od smlouvy mluvit, tak na př. vezme-li předmět smluvní zkázu nebo stane-li se splnění nemožným náhodou.

3. Nestalo-li se splnění nemožným pouhou náhodou, nýbrž vinou strany, jest litkup zapraviti (§ 911 o. o. z.). Zákon rozeznává tu mezi pouhou náhodou a náhodou zaviněnou. O zaviněné náhodě mluvit lze na př. nešetřila-li strana zákonných ustanovení (§ 1311 o. o. z.).

4. Litkup může býti smluven buď v ten způsob, že strana, která od smlouvy upustí, jej má zapraviti, nebo, že jedna strana v každém případě smlouvu splniti musí, kdežto druhá, že má právo, buď smlouvu splniti nebo od ní upustiti a litkup zapraviti.